

Contribuțiuni la istoricul școlii românești din Braşov și Țara Bârsei.

Prof. CANDID C. MUŞLEA.

MOTTO: „... Școlile sunt o fântână din care se adapă obştescul norod cu îndestularea învățării și a înțelepciunii, care învățatură îl face pe tot omul a cunoaște Dumnezeu, a pricepe legea cea pravoslavnică, a procopsi pe oameni cu înfrumusețarea vorbii și practica cuvintelor, a-i învrednici a se face preoți iscușiți, dascăli învățați, dela care curge mult folos, atât bisericesc, cât și politic...”

Grigorie Ghica Voevod, în hrisovul său dela 25 Dec. 1748

Se știe că Românii braşoveni au fost cei dintâi în Transilvania, care, dându-și seama de roadele învățării, și-au ridicat o școală, în care dascăli pricepuți și harnici și-au pus tot sufletul pentru luminarea tineretului. Cu trecutul acestei școlii, despre care d-l Ioan Lupaș spune că e amintită pentru întâia dată la anul 1495 (dacă nu va fi existat și alta înainte ei!) și a fost clădită din piatră la a. 1597*), s'a ocupat mai pe larg regretatul profesor Andrei Bârseanu, în vastul studiu intitulat: „Istoria școlilor centrale române gr. or. din Braşov” (a. 1902), precum și d-l Aurel A. Mureşianu în interesantul studiu: „Clădirea școlii românești din Braşov de către popa Mihai în anul 1597” (București, 1927).

*) „Trecutul nostru românesc”, No. 209—212 din Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra”, Sibiu, 1934, pg. 16.

Cât știm însă, date mai amănunțite pentru unele epoci n'a dat nimeni până astăzi, de aceea credem că nu va fi fără interes dacă vom desvălui din colbul vremurilor câteva pagini din trecutul acestor școale, despre care marele mitropolit Andrei Șaguna spunea — și cu drept cuvânt — că sunt „unele din cele mai bune în biserica noastră din Ardeal“.*)

În legătură cu școala din Brașov, vom da câteva date inedite și despre școala românească din Țara Bârsei, scoase toate din bogata arhivă a Municipiului Brașov.

I.

La sfârșitul sec. XVIII-lea.

În anul 1774 guvernul transilvan se adresează Magistratului brașovean, arătându-i că împăratul vrea să știe câte și ce fel de școale sunt în țară. Magistratul se adresează și el preoșilor din Brașov, Satulung și Zârnești, (e vorba aici numai de Țara Bârsei!) care îi dau datele cerute, din care se formează un tablou: „Tabella scholae graeci ritus disunitorum in parochia ejusdem ritus suburbioque civitatis Bolgárszegiensi“.

Cea dintâi amintită este școala din suburbiul Șchei (Bolgar-seg!) din Brașov. Materia, care se preda de către cei trei învățători: clericii Radu Duma, Necula Duma și Simion Popovici, era: elemente din catehism și din aritmetică. Cărțile folosite: abecedarul și catehismul. Învățătorii primiau câte 100 fl. renani leafă pe an. Școala era a bisericii. Numărul elevilor: 150. Școala nu avea bibliotecă. La rubrica „observări“, se mai spune: Salariul este prea mic pentru ca învățătorii să poată trăi.

A doua școală este cea din Satulung. Materia care se face, e aceeași ca la școala din Șchei. Învățător este diaconul Radu Popovici; cărți: abecedarul, psaltirea și catehismul. Plata învățătorului era de 80 fl. r., câte 2 fl. de fiecare elev. Școala e a bisericii și se află în cimitir (mai bine zis lângă cimitir, unde vechiul local există încă!) Numărul elevilor e de 40, bibliotecă nu este. La observări se adaugă: Fiindcă nu are salariu fix, învățătorul trăiește cu foarte mare greutate, din ceea ce poate câștiga dela elevi.

*) „Istoria Bisericii ortodoxe răsăritene universale“, Sibiu, 1960, Tom II. pag. 214.

A treia școală este cea din Zărnești (comună, care atunci aparținea și ea la Țara Bârsei). Materia era aceeași, cărțile ca cele din Satulung. Învățătorul, Georgie Mitoc, laic, primea 100 fl., având 50 de elevi. Bibliotecă nu era nici aici, iar școala era în cimitir. La observări se spune: Nici aici învățătorul nu are salariu fix, nici alt venit decât cel pe care îl primește dela școlari, care sunt săraci, și deoarece și acesta i se plătește de obicei cu lipsă și cu întârziere, trăiește cu mare greutate.

II.

In anul 1825.

Dela anul 1774 și până la 1825 — adică în o jumătate de secol — numărul școalelor românești crește în mod simțitor. E drept că nu toate erau școale principale cu trei și patru clase, ca cele din Brașov, Săcele, Rășinari, Veneția, Sighișoara, etc., dar totuși ghița întunecului începe să se spargă tot mai mult, făcând loc luminii binefăcătoare.

În acest timp, când împăratul Francisc al II-lea, prin decretul aulic No. 2239 din 2 August 1824, dă ordin să i se comunice: câte biserici, cu câte suflete, și câte școale, cu câți învățători și elevi au Românii din Ardeal, atât ortodocși cât și uniți, voind a-și «întinde cât se poate înalta-i milă părintească și asupra neștiutorului popor român, lustruindu-l cât e posibil», el află în Țara Bârsei un impozant număr de biserici și școale, după cum se vede din următorul tablou ce-i fu prezentat de către Magistratul brașovean:

1. *Brașov-Cetate*: Grecii au o capelă cu 105 credincioși și o școală cu un învățător, plătit cu 666 fl. 40 cr. monedă convențională. Biserica e foarte cercetată de numeroșii negustori străini „greci“.

2. *Brașov-Șchei*: Românii au două biserici, cu 7066 credincioși, și o școală cu doi învățători, dintre care unul e plătit cu 400 florini și al doilea cu 300.

3. *Brașovul-vechiu*: (de care se ține și suburbiul Blumăna, care n'are biserică): O biserică cu 4289 credincioși și o școală cu doi învățători, plătiți cu câte 200 fl. din casa bisericii, pe care însă aceasta îi încasează dela părinții elevilor.

4. *Stupini*: O biserică cu 584 credincioși. Școală nu este, nici învățător.

5. *Dârste*: O biserică cu 518 credincioși, și o școală cu un învățător, care trăiește din venitele stolare.

6. *Preșmer*: O biserică cu 206 credincioși, și o școală, cercetată de 25 băieți și o fetiță. Învățătorul e plătit de părinți, care-i dau, dela 1 Noemvrie și până la sfârșitul lui Martie st. v., de fiecare elev un florin și zilnic câte o bucată de lemn.

7. *Hărman*: O biserică cu 115 familii, și o școală. Din 50 de copii obligați a cerceta școala, nu vin decât 20. Învățătorul are 1 fl. pe an de fiecare elev.

8. *Sâmpetru*: O biserică cu 102 „indivizi sau familii“, în care sunt socotite și văduvele și Neorusticii. Școala e cercetată de 19 copii, din 36 câți sunt obligați. Cei doi învățători au dela fiecare gazdă câte cinci măsuri de bucate, dela o înmormântare de om mare 30 creițari, iar de copil 15 cr., și de fiecare elev câte 1 fl.

9. *Bod*: O biserică, cu 96 gazde și văduvi, 14 văduve, 21 Neorustici și 2 văduve de Neorustici, în total 133. Local de școală nu există. Cursurile se țin în casa ctitorului bisericii, Nicolae Badiu. Învățătorul, Vășii Mireț, are de fiecare elev câte 1 fl. pe an, dela fiecare gazdă câte 12 creițari, precum și a treia parte din venitele dela biserică și 30 cr. dela orice înmormântare.

10. *Măieruș*: O biserică pentru 65 gazde, 10 văduve și 20 Neorustici. Localul de școală — foarte mic — e într'o casă particulară. Învățător e Petru Magda, care de fiecare elev primește câte un car de lemne și 30 cr. Cei care nu dau lemne, dau 1 fl., care se încasează cu mare greu, căci oamenii sunt săraci. Fiind și cantor, el mai are dela fiecare gazdă câte șase măsuri de bucate, iar dela o înmormântare 24 cr. Preot e Iacob Crețu (?)

11. *Rotbav*: O biserică la 72 gazde, 17 văduve și 12 Neorustici, în total 101. Învățământul se face în casa particulară a învățătorului Teodor Dumitru, care are 1 fl. pe an de elev, iar pentru serviciile făcute la biserică are dela fiecare gazdă câte 10 cr., iar de o înmormântare 12 cr. Preot e Ioachim Dimitrie, capelan la matra Feldioara și filia Rotbav.

12. *Feldioara*: O biserică pentru 180 gazde, 33 văduve, 24 Neorustici și 2 văduve. Au școală cu doi învățători: Ion Ionaș și Gh. Constantin. primind de fiecare elev câte 1 fl. pe an, iar dela biserică 7 gălefi și 32 măsuri de bucate diferite. Preot: Dimitrie Martinovici.

13. *Hălchiu*: Sunt 84 familii și 14 văduve, iar Neorustici 24 și 3 văduve. Dascal stabil nu au, căci în fiecare an se schimbă, deoarece are numai jumătate din venitele preotului. Nici școală nu au, dar tocmai au de gând să-și facă. De fiecare copil de școală se plătește 1 fl.

14. *Codlea*: Au o biserică de piatră pentru 148 gazde, 27 văduve, 50 Neorustici și 9 văduve, în total 234 familii. Învățătorul are locuința în școală. Dela biserică nu are venit fix, ci dela fiecare cap de familie primește anual 18 cr., iar de elev 36 cr. anual și 24 cr. pentru lemne.

15. *Ghimnav*: O biserică cu 56 familii Români și 25 Neorustici, în total 81 familii. Școală se face în locuința dascalului, care primește de fiecare elev câte 1 fl. și dela fiecare familie câte 8 cr. Dascalul bisericii are dela fiecare familie câte 3 cr. Salariu fix nu are.

16. *Vulcan*: O biserică. Credincioșii: 80 bărbați, 87 femei, în total 167. Școală se ține într'o cameră din curtea bisericii, unde locuiește și învățătorul, care de fiecare elev are câte 3 cr. la săptămână. Cursuri se țin numai iarna.

17. *Vlădeni*: O biserică cu 290 familii și o școală cu un învățător, care are simbrie de 130 fl. pe an, pe care-i primește dela „toate familiile cât va ajunge să se împlinească suma mai sus numită“. Preoți: Iacob Balcăș și Ion Bozocca.

18. *Satu-Nou*: O biserică, care e filia celei din Crizbav. Credincioșii: 24 familii de Români, 3 văduve și 10 Neorustici. Școală nu au, nici învățător.

19. *Râșnov*: O biserică, cu 381 bărbați și 492 femei, total 873. Școală se face într'o cameră aparținătoare bisericii. Învățătorul are 1 fl. de elev. Preoți: Radu Nan și Ioan Petric.

20. *Cristian*: Bărbați 149, femei 179, total 328. Școala e în locuința preotului. Dascalul Bucur Popovici are 1 fl. de fiecare elev.

21. *Crizbav*: O biserică materă, cu 86 familii, 16 văduve și 13 Neorustici. Școală nu au. Cantorul e și învățător, care nu are leafă fixă nici pentru un post, nici pentru celălalt. Preot: Gherasim Veres.

22. *Apața*: O biserică, filie la Măieruș. Credincioșii: 74 gazde și 8 văduve. Școală nu au. Dascalul are $\frac{1}{3}$ ferdelă de grâu de gazdă și 24 cr. de elev pe iarnă.

Săcele.

1. *Baciu*: 831 suflete. Uniți nu sunt. Au și școală, iar învățătorul primește 200 fl. dela părinții elevilor, pe lângă care i se mai dă locuință și lemne pentru încălzirea școalei, fiind scutit și de sarcinile comunale.

2. *Turcheș*: 1436 suflete. Uniți nu sunt. Au și școală cu doi învățători: cantorul și dascalul, având de fiecare elev 2 fl., dela fiecare gazdă 6 cr., precum și $\frac{1}{3}$ din venitele stolare și $\frac{1}{3}$ din venitele clopotelor și lemne pentru școală. Dascalul are și locuință, și este scutit de sarcinile comunale.

3. *Cernatu*: 1066 suflete. Uniți nu sunt. Au și școală, iar învățătorul are de elev 1 fl. 42 cr. și lemne. În calitate de cantor are $\frac{1}{3}$ din venitul dela clopote, și e scutit de sarcinile comunale.

4. *Satulung*: 2386 suflete. (Au și o biserică filie.) Uniți nu sunt. Au o școală cu doi învățători, dintre care cel dela materă e scutit de sarcinile comunale, are locuință, simbrie de 300 fl. și lemne, dela părinții elevilor. Cel din filie locuiește gratuit într-o casă particulară a protopopului Verzea, are 2 fl. 30 cr. de elev. E scutit și el de sarcinile comunale, dela părinți are lemne, iar în calitate de cantor are $\frac{1}{3}$ din venitele stolare.

5. *Tărlungeni*: 814 suflete. Au și școală, iar învățătorul are locuință, lemne pentru școală și 1 fl. dela fiecare părinte cu copii la școală. E scutit de sarcinile comunale, și în calitate de cantor are $\frac{1}{3}$ din venitele stolare.

6. *Purcăreni*: (Cu filia Zizin): 858 suflete. Au școală, iar învățătorul e scutit de sarcini, primește 1 fl. 30 cr. de elev, și în calitate de cantor are $\frac{1}{3}$ din venitele stolare.

III.

Eustatie Pop.

Cam în același timp, la școala de lângă biserică Sf. Nicolae, după plecarea diaconului dela Sibiu, Simeon Jinariul, sunt angajați ca învățători: Vasile Nergheș (în a. 1822) și Eustatie Pop, absolvent de filosofie și drept (în a. 1823.) Sub acesta din urmă, care a funcționat până în a. 1828, s'au făcut progrese destul de frumoase, după cum se vede din constatarea elogioasă a protopopului Ignatie Carabeș, în urma examenului din 21 Iunie 1827, precum

și a frunțașilor parohiei și a medicului Dr. Vasile Pop, care pe atunci se afla în Brașov și asistase la examen „ut benevolus auditor“.*)

Acest Pop, care — încă în a. 1826 — ceruse Magistratului brașovean să-l angajeze ca translator pentru limba română în locul lui Barac, anexează la cererea sa șapte certificate, din care se vede că a studiat la colegiul reformat din Târgul-Mureșului: filosofia, estetica și jurisprudența, iar ca învățător a avut o purtare corectă și a fost sânguincios. Postul cerut nu i se dă însă decât mult mai târziu, iar până atunci practică avocatura, fiind unul din cei dintâi avocați români din Brașov, când semnează: „Nobilul Eusthatie Papp de Názán, juratul și diplomaticul procurator“.

Se vede însă că era un om pornit și ambițios, după cum rezultă din actele arhivei brașovene, și la orice ocazie căuta să-și pună în evidență studiile făcute precum și vocațiunea sa de avocat, căci în a. 1825 el se plânge Magistratului că Nicolae Țânțăreanu nu vrea să-i achite suma de 13 fl. și 30 cr. pe care avea să o încaseze deoarece dăduse „privat“**) fiului acestuia.

La judecătoria orașului acuzatul pierde procesul, și atunci se adresează judecătoriei districtuale. Pop însă (care acum semnează: „Papp Eustáchius Normalis Professor és Prédikátor a Disunitusok részén“), își bate joc de Țânțăreanu, care nu știe ungurește: „Nici nu-mi puteam închipui — zice el — să aibă un scris atât de prost Numai Armenii cei lași și Țigani obișnuesc să vorbească astfel. Ce crede el? Noi în fiecare zi, atât înainte, cât și după amiazi, ne însemnăm pe școlarii care sunt absenți, și aceste însemnări trebuie să le prezentăm din oficiu, în fiecare semestru, directorului școalelor națiunii noastre, care la rândul său le trimite în extras autorităților superioare. Cum pot exista dobitoace atât de proaste! Iată cum stau lucrurile! Intr'o zi de Luni, din Mai anul 1824, întorcându-mă acasă din cetate — căci, până ce m'am căsătorit, în fiecare zi luam amiaza și cina la răposatul Nicolae de Văcărescu! — negustorul Nic. Țânțăreanu alias Ianovici m'a chemat în casa fratelui său mai mic, Gheorghe, unde locuia, și m'a rugat să-l primesc și pe fiul său Iancu în clasa a doua a școalei noastre normale (primare!) vrând să-l știe sub mâna mea. L-am chemat pe

*) A. Barseanu: op. cit. pg. 16.

**) Il meditase.

copil, și, în prezența tatălui, l-am întrebat câte ceva, dar văzând că nu știe nimic, i-am spus că nu poate fi primit în clasa a doua. Tatăl însă a insistat mult să nu-l dau în clasa întâia. Nici la învățătorul „fușer“*) grec — care ține școală în casa lui Persu, unde e și cârciumă — nu vrea să-l dea, să-l iau deci în clasa mea și să-i dau și lecții particulare de limba latină împreună cu ceilalți privațiști ai mei, oferindu-se „vivis vocibus“ să-mi plătească nu numai 2 florini, cât plătesc părinții celorlalți elevi, căci el nu e om de rând, ci viceconsul în Țara Românească, unde va pleca iarăși nu peste mult, și de unde, pe lângă plată, îmi va aduce cadou câteva caftane, în valoare de 30 florini.

Eu i-am mulțumit, și i-am primit copilul nu numai în școala publică, dar i-am dat lecții și la mine acasă. Acum el, ca un măgar, spune că nu e dator să-mi plătească, ci eu îi sunt dator cu simbria slugii. Intre actele procesului văd apoi și un certificat al lui Ion Popovici, care e un ciocoiu desfrânat bun de spânzurat: scrisul însă e al altuia, al cărui nume îl trec sub tăcere ca pe al unui tânăr cu mintea încă necoaptă. Acest Popovici, cantor la Sf. Nicolae, a făcut multe lucruri nepermise, atât în biserică, cât și în locuința sa, unde acum doi ani a ascuns feciori fugiți de armată, ceea ce observând slujbașii veciniei, au năvălit în casă, și atunci feciorul Constantin al Lebului, urcându-se în pod, a ieșit prin o spărtură și a fugit. Ceea ce face acest om, e o rușine pentru evlavia mare a locuitorilor din Șchei, iar cei care-l lasă pe un astfel de nemernic să cânte în biserică, fac un păcat. El zice că eu sunt „duscăl“, ceea ce însemnează atât cât „desmățat vagabond“, pentru care cuvânt l-am dat în judecată. Tot el, la cererea lui Țânțăreanu, declară că Ion, „fiul dumnealui chir Niculai, în vreme de trei luni, în câtă vreme a fost la învățătură la mai sus numitul dascal Estate Pop, l-am văzut în vreme de iarnă tăind lemne, făcând focu, aducând apă, făcându-i cizmele cu șuvichs și bucate gătindu-i câteodată, și cumpărându-i carne, și aceasta se făcea în casă, unde ședea mai în sus numitul dascal, iar nu în școală . . .“

Ce caraghios! Cine și-ar putea închipui că eu aș fi mâncat ceea ce mi-ar fi pregătit fiu-său, și aș fi iăsat mâncările bune dela masa lui Nic. de Văcărescu! . . . Sipienti satis intelligenda!“ —

*) Superficial, neconștiincios.

Pop însă își pune de gând să-l discrediteze și pe acest cantor, și astfel se plânge contra lui la inspectorul școlar, care era pe atunci cunoscutul negustor Nic. Cepescu, dar acesta îl „îndreptează pe suplicaș la forumul Cinstiților Reprezentanși (membrii consiliului parohial!) și curatori (epitropi!) ai Sfântii Bisericii cei mari din Bolgarseg, de care se ține pârîtul cantor, prin carii își va primi poftita satisfacție asupra acelu răzvrătiitor și stricător de cinstea caracterurilor omenești“.

Tot atunci însă Cepescu trimite consiliului parohial următoarea adresă:

Cinstiți reprezentanși și curatori !

Fiind că după jalba ce au dat Dascalul normalicesc Eustachie Popp, că l-ar fi necinstit cantorul Sf. Bisearici Ioniță. care necinste se atinge și de tot sistemul scolasticesc.

Opinia mea ar fi, de se va vedea și Cinstiților Reprezentanși și Curători dreaptă, pentru ca să se poată ținea dragostea și bunul moral pre lângă această Sfântă Biserică.

Să lipsească acest răzvrătiitor cu totul dela Sf. Bisearică, cu atâta mai mult, fiindcă avem și din fiii patriei carii vor putea împlini locul acestui cantor și mai cu puțină plată.

Brașov în 30. 9-vrie 1825.

Al Domniilor voastre
plecat

Nicolae Csépészkul m. p.
Inspectorul Scolelor.

Chestiunea ajunge apoi până la scaunul episcopesc, de unde sosește următorul ordin:

Actele acestea se întorc scaunului protopopesc înapoi cu acea rânduială ca să facă judecată după dânsese și pe partea care se va afla scandalicioasă, să o arunce sub acție fiscușască, mai vârtos cure este cântăreț, fiindcă aicia nu este dânsul știut de cântăreț la numita Bisearică. Mai în urmă judecata protopopească să o aștearnă și încoace spre revizie, după ce se va

publicăului. și se va scrie mulțămirea sau nemulțămirea părților. Cibinii 26 Martie 1826.

Episcop Vasile Moga m. p.

Moysi Fulea m. p.

Notional Director.

În același timp Pop se aprovizionase cu tot felul de certificate, ca să poată dovedi că dreptatea e de partea sa. Astfel el prezintă un certificat, semnat de directorul școlii primare catolice, Michael Wotsch, și de învățătorii Andreas Saftl și Frantz Stief, care arată că în anii 1823—1826 nu puțini copii din clasa a doua a școlii românești din Schei au trecut la școala centrală pentru a-și lărgi cercul cunoștințelor, și toți au fost atât de bine pregătiți, încât, cu puțină oboseală, au putut face cele mai bune progrese în studiile prescrise la acea școală, ceea ce îi îndemnă să arate că silința și pricepera lui Pop s'au dovedit în deajuns față de toți elevii care au trecut la acea școală.

Alt certificat îl cere dela câțiva reprezentanți și negustori, în care se arată că „ordinatul și obștescul normal învățător al școlii 2-a din Bolgarseg, dela începutul anului 1823 până în vremea de acum (11 Sept. 1826 !), Eustachie Popp, cinstit s'au purtat, ca unul cu caracter bun, și în anul 1825 8-vrie (Octomvrie !) 25 s'au și căsătorit, luându-și soție din familie cinstită“. Semnați: Iohan I. Cristo, Nicolaus Panna, Georgius Nicolaus, Iohan Cespesku, Iohann Zippa, Iohann Demetriopolo și Georg Karkaleky.

Al treilea i-l dă colegul său Vas. Nergheș („dascalul Lache“) și e de următorul cuprins:

Precum că în anul 1824 Octomvrie în 18 zile Kyr Eustachie Popp, învățătorul normal al școlii a 2-a din Bolgarseg fiind cu sălașul aproape de mine, și-au tocmit pre Iacob Popp, un tânăr fecioraș, care era la mine la învățătură și-i dam și cost, l-au tocmit ca un slugă să-i facă cismele cu vax, ba să-i facă focul și să-i taie leamne, care fecioraș în toate zilele îi făcea focul și-i mătura casa până la luna lui Maiu 1825, căruia i-au și plătit mai sus numitul Kyr Eustachie Popp pentru acea slugărire. Și pentru încredințare că au fost adevărit, mă iscălesc cu mâna mea. Bolgarszeg în 16. 9-ber 1826.

Vaszile Nyerges m. p.

Daszkél Nor. Bolgársegy.

Un păzitor de noapte arată că l-a prins într'o noapte pe dascalul Ioniță în grădina lui Georg Isaak, iar Pocovnicu Dimitrie și Hagi Sobodin dau în scris că acest cântăreț toată noaptea joacă cărțile și bea vin până se îmbată, și la urmă se bate cu oricine va fi el, care l-au scăpat de multe ori strajameșterul Gal și dela Preda . . . și toată noaptea umblă după beții și dimineața merge la Sf. Bisearică așa amețit, și cântă, care nu numai prin grădini, ci și pe la alte cârcime tot așa umblă și face câte blăstămății toate . . . că mai mișel nu se poate altul . . .”

Fostul tată de vecin, sasul G. Isaak, mărturisește că i-a aflat „multe năravuri rele . . . cârțier și biliertar . . . care și pre alții îi învață năravuri rele, și în toate zilele și toate nopțile șade la cârcime . . . și apoi dimineața se duce la Sf. Bisearică așa pângărit, și umblă prin Sf. oltar fără nici o sfială, care știut este și de alții [că] prin aceasta se necinstește și casa lui Dumnezeu precum și casele oamenilor, și din pricina acestuia mulți oameni s'au părăsit a mai merge la Sf. Bisearică . . .” —

Procesul însă continuă, și, la o altă înățișare, Țânțăreanu declară că fiu-său fără știrea părinților a trecut la școala românească, pe care a cercetat-o numai timp de trei luni, când tatăl s'a întors din Muntenia. Întrebându-l dacă-i place la acea școală, fiul a răspuns negativ, arătând că „profesorul“ îl silește să-i măture casa, ș. a. L-a luat deci dela școală, plătind totodată didactrul pe un sfert de an, un florin. Pop însă nu s'a mulțumit, și — pe când Țânțăreanu era dus de acasă — i-a luat din locuință ca zălog un obiect în preț de o mie de florini, pentru cei trei florini cât cerea el.

Pop răspunde că fiul a frecventat școala tot anul (dela 1 August 1824 și până la 31 Mai 1825) după cum se vede din tabloul de frecventare. Tatăl însă n'a plătit didactru decât un florin, pe timpul dela 1 Mai până la 1 August. Ce privește zălogirea, n'a făcut-o din puterea sa, ci din ordinul poliției. Minte însă acuzatul, când susține că i-a luat ca zălog un obiect în preț de o mie florini! În toată casa nu sunt obiecte nici de o sută de fl. — cu conțeșul de pe el cu tot! — necum de o mie de fl., iar ceea ce i-au luat zălog dorobanții, nu prețuiește nici zece florini! Cere deci să fie obligat a jura, sau să plătească ceea ce a promis, plus 18 fl. pentru instrucția particulară, și — conform §§-ilor 13 și 14 din Approb. Constit. Verb. — să fie pedepsit și pentru insulta

care i-a adus-o, cu atât mai mult, cu cât rescriptul regesc din 28 Aprilie 1820, No. 5599, precum și punct 1. din ordinul guvernial No. 6433 din a. 1821 pedepsesc pe astfel de părinți cu închisoare, sau, în caz de nesupunere, să fie disciplinați și cu o pedeapsă corporală meritată.

De mai mult interes pentru noi însă este tabloul de frecventare („Schaeda matudina et pomeridiana Discipulorum qui continentur in Schola Normalis 2-da Bolgarsegiensis pro mense Iulio a. c. 1824 quod constat ex 31 diebus“) pe lunile Iulie și August 1824, în care sunt trecuți toți elevii, cu absențele lor la zi, căci pe atunci nu se publicau anuare, și de aceea arătăm aici numele elevilor și elevelor din clasa a doua a școlii dela Sf. Nicolae. Intre acestea vom afla și nume, care mai târziu s'au ilustrat în viața bisericească și comercială a Brașovului :

1. Petrus Ardelean. 2. Iohan Florea. 3. Iohan Boamben. 4. Nicol. Petrásko. 5. Demetrius Furnike. 6. Georgius Brattul. 7. Iohanes Brattul. 8. Petru Ketare. 9. Nicolaus Lupan. 10. Nicolaus Pásku. 11. Michael Furnike. 12. Petrus Komsche. 13. Rudolphus Memule. 14. Nicolaus Furnike. 15. Basilius Szazamandsin. 16. Oprea Sfetia. 17. Iohan Petrán. 18. Georgius Moldovány. 19. Iohan Kelbeaze. 20. Iohan Mizgorean. 21. Iohan Szirbu. 22. *Iohan Czinczerean* (absent numai în zilele de 21—23 Iulie!) 23. Rudolphus Pitiss. 24. Basilius Muntyán. 25. Nicol. Berbutsán. 26. Georgius Berbutsán etc. *Filiolae*: 35. Vitza Popowits. 36. Czika Petrasko. 37. Vicza Petrasko. 38. Tinka Ozun. 39. Tinka Izák. 41. Margyoale Izák. 42. Anasztasia Dinke-Miku. 43. Iohan Burbe. 44. Manolie Burbe. 45. Iohan Berák. 46. Georgius Karkaletz. 47. Georgius Burbe. 48. Iordan Ianowits. 49. Georg Petrowits.

În luna August mai sunt trecuți: Stephanus Popovits, Rudolphus Loga, Irimie Furnike, Iohan Furnike, Stephanus Marolian, Iosephus Berák, Ioan Bedotzoi, Ioannes Iuga, Michael *Schneider*, Kristian *Misz*, Georgius *Zeides* și alții. (În această lună Ioan Țânțăreanu a absentat numai o zi!) —

Ca să dea însă și mai multă tărie afirmațiunilor sale, Pop mai prezintă și următorul :

Atestat.

Noi cei mai jos iscăliți adevărim în frica lui Dumnezeu precum că Iuan Țânțărean fiul Dumnealui

Nicolae Țânțărean au învățat în școalele din Bolgarseg dela 1-ma Iulie 1824 până la sfârșitul lui Maiu 1825 în limba românească, iar în limba latinească au învățat în privat, în casa profesorului nostru deosebit, dimpreună cu unii din noi, cinstit, fără de a face vro slujbă, întru asemenea cu noi, care lucru, ca să se crează la orice judecată, întărim cu iscălitura numelui nostru. Bolgarseg 24 Martii 1826.

Toma Izsak m. p. Privatiste
 luon Borak m. p. Privatiste
 Nicolaus Lupán
 Nicolaus Ischu
 luon Logofetul
 Tomas Buce
 Demetrie Paligrad —

La replica lui Pop, Țânțăreanu repetă că n'a fost în Brașov atunci când fiul său a trecut în școala românească, ci a dat copilul pe mâna dascalului grec, ceea ce se vede și din alăturatul atestat

Füind un cupil anume Ianko a demisale chirii Nicolai Ievanovits gye se tsám? grecește, și mergând maică-sa la București. și după aceea peste 5 zile văzând [că] nu mai vine cupilu la [în]vățătură. pe care s'a întâmplat la 1825 Febr. 26 și intorcându-se dumnealui la Aprilu 26. 1825 m'a întreat de ce [nu] învăț pe cupilu dumisale, și am zis că nu știu cine l-o înșelat pe cupilu de [l]-ja luvat dela învățătură dela mine și așa mi l-a dat iarăși la învățătură la mine luna lui Maiu în 15. 1825 Brașov 23. Iunii 1825.

Daskelu Constandin.

Nici în privat nu i l-a dat! Tabloul de frecventare nu formează o dovadă, iar atestatul băiețașilor nu are nici o putere și nici un credit în fața legii. Ce privește expresiile ofensatoare ale „domnului dascal“, cere să fie pedepsit și obligat să-i dea satisfacție. —

În toamna anului 1826 procesul se termină și la această a doua instanță și la 5 Oct. judecătoria condamnă pe Țânțăreanu ca în termen de opt zile să plătească lui Pop 20 fl. — pentru instrucția par-

ticulară timp de nouă luni — și să achite restul de didactru. Pop se declară mulțumit cu sentința, dar Țânțăreanu face apel la Magistrat.

Ce s'a mai întâmplat, nu știm, căci alte acte nu se mai găsesc în chestia aceasta în arhiva brașoveană.

IV.

Școala Neorusticilor.

În monumentală sa lucrare, regretatul A. Bârseanu scrie în capitolul III. intitulat: „Primul deceniu din viața acestor școli. 1850—1860“, la pagina 85: „În genere entuziasmul pentru școli între Români și coreligionarii lor din Brașov era așa de mare pe timpul acesta, încât chiar și Neorusticii (Țiganii) din Brașov cerură lui Popazu să le deschidă și lor o școală proprie. Bunul protopop nu trecu cu vederea cererea lor și câțeva vreme Țiganii muzicanți și meseriași din Blumăna*) avură școala lor deosebită, sub inspecțiunea lui Popazu“.

Bârseanu însă nu ne spune că acești desconsiderați fii ai Euterpei au avut și un învățător din neamul lor. Acest interesant amănunt l-am aflat tot în actele arhivei municipiului Brașov, din care se vede că această școală exista încă din deceniul anterior. Să vedem însă ce ne spun aceste acte:

La 16 Dec. 1854 prefectura de Brașov cere Magistratului brașovean informațiuni cu privire la această școală, iar Magistratul la rândul său se adresează protopopului I. Popazu, în calitate de director al școlilor românești de aici, care la 29 Dec. 1854 răspunde: Școala din Brașovul-vechiu fiind prea departe pentru numeroșii elevi din Blumăna, în anul 1847 s'a înființat acolo o școală pentru Neorustici. Numărul elevilor care o cercetează e de 48 (38 băieți și 10 fetițe). Din anul 1847 și până astăzi (a. 1854) au fost angajați, rând pe rând, șase învățători, dintre care Ioan Odor din Turcheș a servit până în a. 1853, când, devenind vacant postul de învățător și cântăreț la a doua biserică din Scheii-Brașovului (Tocile! N. A.), Odor a trecut acolo, iar în locul lui a fost angajat ca învățător în Blumăna Anton Găinaru jun., care și acum ocupă acest post, fără să mai fi funcționat înainte în alt loc.

*) Un suburbium al Brașovului, numit nemțește „Blumenau“, dar pe care Gh. Barițiu îl traduce cuvânt de cuvânt „Livada cu flori“. (Gaz. Transilvaniei a. 1848, No. 35), iar altădată „Florăria“ (G. Trans. 1869).

Aceste informațiuni Magistratul le trimite prefecturii împreună cu actele de botez ale celor doi învățători, din care se vede că Odor e născut la 30 Iulie 1834, iar Găinaru la 28 Aprilie 1835.

Înainte de a-l angaja însă pe Găinaru, Popazu cere dela Magistrat informațiuni despre „purtarea politică a Neorusticului brașovean A. Găinaru“, zicând: „Neorusticii din suburbiul Blumăna, fiitori de biserica răsăriteană din Brașovul-vechiu, vreau să așeze de învățător pe tânărul Antoniu Găinaru, neorustic tot de acolo“.

În anul următor (1855) tânărul învățător, abia în vârstă de 20 de ani, cere dispensă de căsătorie, dar nu i se dă, cu toate că atât timp cât funcționa ca învățător, era dispensat de serviciul militar. Și totuși, în același an el se căsătorește cu Maria Voicu. Tot ce regretăm e că atestatul lui de „calificațiune“, care ar fi interesant, nu se află între acte.

Despre această școală scrie și «Gazeta Transilvaniei»*) un articol, din care reproducem următoarele: „Înainte cu vro trei ani, protopopul și unul din parohi își făcură pomană cu familiile țigănești de aici, și dându-le un dascal de român, dispuseră deschiderea unei școale țigănești elementare. Știți câți școlari se află în acea școală? Peste 50 copii și 23 copile. Lucru curios, Țiganul știe de frică, și toți părinții își dederă copiii la școală. Dar apoi să auziți răspunsurile acestora din catehis, din istoria biblică, din morală, gramatică, ș. a! Să-i auziți cântând! În săptămâna trecută Țigăneii noștri ținură examen public și prea lăudat. Ce rușine pentru multe comune române, maghiare ș. a!“ —

Când, și pentru ce s'a desființat această școală, nu știm încă. Poate ulterior să se mai afle ceva din actele arhivei!

*) Anul 1853, No. 24, din 25 Martie.